

13 ПРИНЦИПОВ ВЕРЫ РАМБАМА

ТРИНАДЦАТЫЙ ПРИНЦИП

Я совершенно уверен в том, что будет воскресение из мертвых, когда того пожелает Творец...

1. Даниэль, 12:2

דניאל י"ב, ב

И пробудятся многие из спящих во прахе земном: одни – для вечной жизни, а другие – на поругание и вечный позор.

ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם:

В чем смысл возвращения умерших людей к жизни? Для того чтобы ответить на этот вопрос, нужно понять, в чем смысл и предназначение смерти – тогда может проясниться, почему она может быть только временным явлением.

2. Рамхаль Дерех Ашем, часть 1 гл.3

דרך השם לרמח"ל, ח"א, פ"ג

И вот что еще необходимо знать: первоначальное состояние рода человеческого не такое, каким мы видим и различаем его сейчас, ибо в нем произошло серьезное изменение. В результате греха Первого человека и человек, и мир изменились по сравнению с их первоначальным состоянием. Детали этого изменения и их порождения многочисленны, и мы еще обсудим их в продолжении...

Первый человек в момент своего создания... был составлен из двух противоположных частей – души и тела, а в мире существовали две (отдельные) сущности: добро и зло; человек же находился между ними в равновесии, имея возможность выбрать то или другое.

Однако в результате греха произошла большая перемена... добавились и приумножились недостатки в самом человеке и во всем Творении, и исправление еще более усложнилось по сравнению с тем, что было ранее...

И, кроме всего этого, постановил Праведный Судья, что с этих пор не смогут ни человек, ни мир достичь совершенства, находясь в испорченной форме, то есть в форме, которая есть у них сейчас, в которой приумножилось зло. Но они будут вынуждены пройти через разрушение, а именно: смерть для человека и разрушение для всех других реалий, испорченных вместе с ним.

Отныне душа сможет очистить тело только после того, как сначала выйдет из него, и тело умрет и

ה. וממה שיצטרך עוד לדעת, שהנה המין האנושי, אין ענינו הראשון כמו שאנו רואים ומבחינים אותו עתה, כי אולם שינוי גדול היה בו, והוא ענין חטאו של אדה"ר, שנשתנה בו האדם והעולם ממה שהיו בתחילה. ואולם פרטי השינוי הזה ותולדותיהם רבים, ועוד נדבר בהם לפנים בס"ד...

ו. הנה אדה"ר בעת יצירתו היה... מורכב משני החלקים ההפכיים שאמרנו שהם הנשמה והגוף, ובמציאות היו שני הענינים הטוב והרע, והוא עומד בשיקול ביניהם להדבק במה שירצה מהם.

וכיון שחטא נשתנו הדברים שינוי גדול... על ידי חטאו נוספו ונתרבו חסרונות בעצמו של אדם ובבריאה כלה, ועוד נתקשה התיקון ממה שהיה קודם.

ואולם מלבד כל זה גורה מדת דינו ית', שלא יוכלו לא האדם ולא העולם מעתה, הגיע אל השלימות עודם בצורה שנתקלקלה, דהיינו הצורה שיש להם עכשיו שבה נתרבה הרע. אלא יצטרך להם בהכרח עבור מעבר ההפסד, דהיינו המיתה לאדם, וההפסד לכל שאר ההוים שנתקלקלו עמו.

ולא תוכל הנשמה לזכך הגוף, אלא אחר שתצא ממנו תחלה, וימות הגוף ויפסד, ואז יחזור ויבנה בנין חדש

разрушится. И тогда оно будет построено заново и душа, войдя в него, очистит его. Также вся нынешняя форма мира будет разрушена, и он обретет иную форму, подобающую совершенству.

ותכנם בו הנשמה ותזכרו. וכן העולם כלו יתחרב מצורתו של עתה, וישוב ויבנה בצורה אחרת ראוייה לשלימות.

"Находясь в испорченной форме" – "форма человека" – это его тело, именно оно было повреждено. Согласно метафорическому выражению мудрецов, *nahash* ("змея") совокупился с Хавой и "внедрил в нее скверну"¹... Но душу грех не затронул: "נשמה שנתת בי טהורה היא". Безнадёжно испорченное тело не может быть просветлено душой, и не ее вина в том (подобно тому, как оглохшего человека не сможет научить музыке самый талантливый учитель). Теперь сколько бы сил ни набирала душа, выбирая добро, она не сможет просветлить и одухотворить тело; для него путь в грядущий мир закрыт навсегда. Как говорит пословица, "горбатого могила исправит"...

Есть только один выход: безнадежно испорченное тело нужно отправить на переплав, чтобы очистить его от скверны *naasha*. После того, как оно разложится до элементарных частиц, его можно будет перестроить заново. Такое перестроенное заново тело, отчищенное от скверны, будет подобно телу Адама до греха. Таким образом в результате греха возникла необходимость во временном отделении души от тела и ее воссоединении с перестроенным телом, очищенным от скверны *naasha* – т.е. в том, что мы называем смертью и воскресением мертвых.

3. Рамхаль Дерех Ашем, часть 1 гл.3

דרך השם לרמח"ל, ח"א, פ"ג

Поэтому установлено человеку умереть и ожить вновь, и это – воскресение мертвых. А миру установлено разрушиться и обновиться, и об этом сказали наши благословенной памяти мудрецы (*Санхедрин 97a*): «Шесть тысяч лет существует мир, и одну тысячу лет – будет разрушен», и в конце тысячи лет *Ашем* обновит Свой мир.

ועל כן נגזר על האדם שימות ויחזור ויחיה, והוא ענין תחית המתים. ועל העולם שיחרב ויחזור ויחודש, והוא ענין מה שאמרו ז"ל, שיתא אלפי שנה היו עלמא וחד חרוב, ולסוף אלף שנה הקב"ה חוזר ומחדש את עולמו:

Следует отметить, что мнение Рамхалья сходно с мнением Рамбана: человек был создан для вечной жизни, и только после греха дерева познания стал смертным.

4. Рамбан. Комментарий к Берешит 2:17

רמב"ן, בראשית ב, י"ז

...Потому что в день, когда поешь от него, умрешь – т.е. в момент, когда ты отведаешь этот плод, ты станешь смертным. И подобно этому сказано: «И послал царь (Шломо) призвать Шими и сказал ему: построй себе дом в Иерусалиме и живи там, и никуда оттуда не выходи, и будет – в тот день, когда ты выйдешь и перейдешь поток Кидрон (т.е. покинешь Иерусалим), твердо знай, что умрешь» (Мелахим 1, 2:42). Здесь не имеется в виду, что Шими умрет сразу же, как покинет город, но и не просто сообщается ему, что он когда-нибудь умрет, – «ведь живые знают, что умрут» (Коэлет 9:5). А имеется в виду следующее: в момент, когда Шими покинет город, он будет подлежать

ביום אכלך ממנו מות תמות - בעת שתאכל ממנו תהיה בן מות. וכמוהו ביום צאתך והלכת אנה ואנה ידוע תדע כי מות תמות (מ"א ב מב), שאין הכוונה שימות מיד בו ביום, ואין הכוונה לידיעה בלבד שידע שימות, כי החיים יודעים שימותו כלם. אבל הכוונה כי בעת שיצא יהיה חייב מיתה למלך, והוא ימית אותו כאשר ירצה. ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומתו (במדבר ד כ), ולא ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחלוהו (ויקרא כב ט), אין ענינם אלא שיהיו חייבים מיתה וימותו בחטאם זה:

¹ А каждый новый грех добавляет еще больше טומא.

смертной казни по приговору царя, и царь приведет приговор в исполнение, когда пожелает.

Правда, с точки зрения естествознания, первый человек был обречен на смерть с момента создания, поскольку его тело состоит из элементов природы... Но, по мнению наших мудрецов, если бы Адам не согрешил, он бы никогда не умер, ибо высшая душа обеспечивала ему возможность вечной жизни.

ועל דעת אנשי הטבע היה האדם מעותד למיתה מתחלת היצירה מפני היותו מורכב, וכו' ועל דעת רבותינו (עיין שבת נה ב) אלמלא שחטא לא מת לעולם, כי הנשמה העליונית נותנת לו חיים לעד, והחפץ האלהי אשר בו בעת היצירה יהיה דבק בו תמיד, והוא יקיים אותו לעד, כמו שפירשתי במלת וירא אלהים כי טוב (לעיל א ד):

Адам был создан бессмертным. Если бы он выдержал испытание дерева познания, его душа обрела бы такую силу, которая позволила бы ей одухотворить тело и вывести его за рамки материальных ограничений пространства и времени, так что разрушительные процессы, происходящие в любом соединении материальных частиц, ему не грозили. Однако грех принес в мир смерть, необходимую для подготовки к грядущему миру, в котором человек будет наслаждаться не только душой, но и просветленным, преобразованным телом.

5. Рамхаль Дерех Ашем, часть 1 гл.3

דרך השם לרמח"ל, ח"א, פ"ג

Таким образом, время истинного воздаяния, то есть, вышеупомянутое время получения награды и его место – после воскресения, в обновленном мире. Человек будет наслаждаться в нем душой и телом, поскольку его тело очищено душой и подготовлено ею наслаждаться тем благом.

והנה לפי שרש זה, זמן הגמול האמיתי, דהיינו זמן קיבול השכר שזכרנו למעלה, ומקומו, הוא אחר התחיה בעולם שיתחדש, והאדם יהנה בו בגופו ובנשמתו, בהיות גופו מזווכך על ידי נשמתו, ומוכן על ידה להיות נהנה בטוב ההוא.

И поскольку приговорена человеку смерть, как мы говорили выше, получается, что это соединение (души и тела) должно разъединиться на определенное время, и после этого - опять соединиться. Во время этого разъединения должно быть место для души и для тела, соответствующее цели этого разъединения.

ואמנם בהיות שנגזרה המיתה על האדם וכמ"ש, ונמצא שהמורכב הזה צריך שיפרד לזמן מה, ואחר ישוב להתחבר. הנה גם בזמן הפירוד הזה, ראוי שיהיה מקום לשני החלקים המתפרדים, נאות למה שנרצה לפירוד ההוא.

Необходимо, чтобы тело возвратилось к своему основанию, чтобы разложилась его структура и уничтожилась форма. Поскольку тело было сотворено из праха, в него возвратится, как сказал Благословенный человеку: «Ибо прах ты и в прах возвратишься».

והנה הגוף צריך שיחזור ליסודו ותפרד הרכבתו ותפסד צורתו, והואיל והיה מן העפר, אליו ישוב. והוא מה שאמר ית"ש לאדם, כי עפר אתה ואל עפר תשוב.

Но душе, удостоившейся своими деяниями, ничего не остается делать, кроме как ждать, пока с телом произойдет то, что должно произойти. Оно должно сначала разложиться и уничтожиться, и оставаться в прахе нужное время, и затем быть заново построенным к тому времени, когда душа вновь войдет в него.

אך הנשמה [הזוכה במעשיה] הנה אין לה אלא לצפות עד שיעשה בגוף מה שצריך ליעשות, דהיינו ההתכה וההפסד בראשונה, וההשאר בעפר כל הזמן שצריך, וההבנות מחדש אחר כך לשתשוב ליכנם בו.

"Время истинного воздаяния... и его место – после воскресения" – говоря об "истинном" воздаянии в грядущем мире, Рамхаль исключает воздание, получаемое в этом мире, ибо его

благами наслаждается только тело, а также воздание, получаемое в мире душ после смерти, ибо его благами наслаждается только душа.

Когда придет час воскресения, душа соединится со своим бывшим телом² и очистит его. В своей книге Даат Твунот Рамхаль объясняет, что с этого момента начнется совместное возвышение души и тела. Очистив тело и, тем самым, наделив его способностью наслаждаться духовной наградой, душа еще больше уподобится Творцу и приблизится к Нему, ведь главное качество, которое Он проявляет в этом мире – это желание одарить других. Приближение к Богу наделит душу еще большей духовной силой, которую она вновь использует на просветление тела и сделает еще один шаг приближения к Творцу – и так до бесконечности, причем каждая стадия подъема принесет еще большее наслаждение от познания Всевышнего. Но сколько бы тело ни просветлялось, оно останется телом, т. е. деление на две части: одаряющую и воспринимающую останется и на очень высоких ступенях.

Все это произойдет в грядущем мире, после воскресения мертвых. Но что происходит с человеком после смерти? Тело возвращается в землю "на переплав", а для душ, пребывающих вне тела, создан специальный мир, *олам анешамот*, в котором они ждут своего часа.

Когда должно произойти воскресение из мертвых?

Респонсы Радваза, 1069

6. שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תרמ"ד (אלף סט)

שאלת ממני ידיד נפשי על זמן התחייה לפי שקבלת מאבותיך שהוא סמוך לאלף השביעי עם הכנסת שבת העולם שכלו מנוחה וק"ל א"כ הצדיקים והסידי עליון אשר מתו על קדושת שמו בגלות לא יראו בטובתן של ישראל ולא ישמחו בשמחתן:

תשובה כל ימי הייתי מצטער על דבר זה עד שראיתי דברי הריטב"א ז"ל בשם רבותיו נ"נ דאיכא תרי תחיות אחת פריטית לצדיקים שמתו בגלות והיא סמוכה לביאת המשיח ויזכו לכל ימות המשיח בגוף ונפש ויראו בטובתן של ישראל ובבנין הבית וישמחו בשמחת חלף עבודתם וכו' וא' כללית והיא סמוכה להכנסת שבת כאשר קבלת, והוא נקרא עולם התחייה ועליה נאמר ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו וכו':

Будут ли те, кто не восстанут из мертвых?

Трактат Ктубот, 1126

7. כתובות דף קי"א ע"ב

אמר ר' אלעזר: עמי הארצות אינן חיים, שנאמר: (ישעיהו כ"ו) מתים כל יחיו וגו'. תניא נמי הכי: מתים כל יחיו - יכול לכל? ת"ל: רפאים כל יקומו, במרפה עצמו מדברי תורה הכתוב מדבר. א"ל ר' יוחנן: לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי, ההוא במרפה עצמו לעבודת כוכבים הוא דכתיב! א"ל: מקרא אחר אני דורש, דכתיב: (יחיו מתוך נבלתי יקומו הקיצו ורננו שכני עפר וארץ רפאים תפיל) כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל³ (ישעיהו כ"ו, י"ט), כל המשתמש באור תורה - אור תורה מחייהו, וכל שאין משתמש באור תורה - אין אור תורה מחייהו. כיון דחזייה דקמצטער, א"ל: רבי, מצאתי להן תקנה מן התורה, ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום - וכי אפשר לדבוקי בשכינה? והכתיב: כי ה' אלקיך אש אוכלה! אלא, כל המשיא בתו לת"ת, והעושה פרקמטיא לת"ת! רש"י: מתעסק בממון ת"ח כדי להגיע לידם סכר והם פנוין לעסוק בתורה ע"י אלו וכתוב חיים כולכם היום ע"י דיבוקן של ת"ח יזכו לחיות, והמהנה ת"ח מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה.

Что ожидает людей, восставших из праха – вечная жизнь или временная? По этому вопросу разошлись во мнениях Рамбам и Рамбан.

8. Рамбан. Врата воздаяния, 115 - 117

רמב"ן שער הגמול קט"ז

В одном из своих респонсов Рамбам писал: ועוד כתב בתשובת שאלה, ומה שהסכימו חכמי יון וחכמי המערב "Представления мудрецов Греции и мудрецов

² Каждая часть души, которая перевоплотилась в другом теле (גלוּל), соединится с ним, а не с первым телом.

³ Да оживут мертвецы Твои, восстанут умершие! Пробудитесь и ликуйте, покоящиеся во прахе, **ибо роса Твоя – роса света**, и земля изрыгнет мертвых.

Запада о душе совпадают в том, что душа – это чистая и отделенная от материальности сущность, лишенная тела и образа, и что она – источник познания. Она и не нуждается в теле, поэтому, когда тело погибает, она не уничтожается с ним, а продолжает жить сама по себе..., созерцая свет Будущего мира, и наслаждаясь им”. Так писал Рамбам. Его понимание традиции отличается от нашего; ведь он представляет себе Будущий мир как мир душ, в котором нет места телу, как он объясняет в нескольких местах своих книг.

И также следует из его слов, что и время Будущего мира он определяет не так, как мы. Ведь, по его мнению, Будущий мир наступает для человека немедленно после смерти... Так написал Рамбам, благословенна память о нем, в Законах тшувы (8:8): «Мудрецы называют тот мир “Будущим” не потому, что сейчас его не существует, и он возникнет только после того, как исчезнет этот мир. Его называют Будущим миром только потому, что жизнь в нем наступает для человека после завершения его жизни в этом мире, где наши души пребывают вместе с телами.

И еще написал Рамбам (Законы *тшувы* 8:2): «В Будущем мире нет тел и плоти, но только бестелесные души праведников, подобные ангелам-служителям. И поскольку в нем нет тел, то нет в нем ни еды, ни питья, и ничего из того, в чем нуждаются тела людей в этом мире...

117) Но удивительно: если он верит, что Будущий мир наступает для человека сразу же после смерти, для чего ему понадобилось доказывать и убеждать, что в том мире нет тел, но исключительно одни души? У евреев самый маленький школьник знает, что душа усопшего праведника будет пребывать в благе, т.е. будет наслаждаться благом высшего мира – без тела и без какой бы то ни было материальной оболочки...

И для чего потребовалось Рамбаму писать в “Свитке воскрешения мертвых”: «доказательством служит то, что... существование тела было необходимо лишь для определенных целей: потребления пищи для поддержания тела и производства себе подобных для поддержания вида. А поскольку в Будущем мире эти функции упраздняются и потребность в них исчезает, как ясно сказали наши мудрецы, что в нем нет ни еды, ни питья, ни интимной близости, то нет в нем и тела»...

בנפש שהנפש צורה בלא גולם ובלא גוף, אבל טוהר וגזרה ומקור הדעת ואינה צריכה לגוף, לפיכך כשיאבד הגוף לא תאבד היא, אלא עומדת בעצמה וקיימת כמו המלאך ונהנית וחווה באורו של עולם והוא עולם הבא, גם זה לשונו, אבל מ"מ שנה עלינו סדרי הקבלה, כי עשה זה העולם עולם הנשמות ואין לגוף בו חלק כמו שפירש בכמה מקומות מספריו:

וכן יראה מדבריו שהוא משנה עלינו זמנו של העולם הבא והוא לדעתו בא לאדם אחרי מיתתו מיד... וכן כתב בספר המדע זה שקראו אותו חכמים העולם הבא אינו מפני שאינו מצוי עתה וזה העולם אבד ואח"כ יבא אותו העולם, אין הדבר כן... ולא קראוהו העולם הבא אלא מפני שאותן הימים באין לו לאדם לאחר חיי העולם הזה שאנו קיימים בו בגוף ובנפש וזהו הנמצא לכל אדם בראשונה, נראה מדברים הללו שהעוה"ב הוא עולם הנשמות המגיע להן לאחר מיתת הגופות מיד:

עוד כתב ז"ל העוה"ב אין בו גוף וגויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת, הואיל ואין בו גויות ואין בו לא אכילה ולא שתיה ולא דבר מכל הדברים שגופות בני אדם צריכין להם בעולם הזה, וכו'.

והתמה מזה מאחר שהוא מאמין שהעוה"ב הוא ההווה לאדם אחרי המות מיד, מה צורך אליו לראות והכרעות שאין באותו העולם גוף אלא נשמות בלבד, תלמיד קטן שבישראל יודע שהצדיק הנפטר נפשו בטוב תלין בטובת העולם העליון בלא גשם וגוף כלל, וכו':

ולמה הוצרך הרב ז"ל למה שכתב במגלת תחיית המתים... והגוף בכללו צורך מציאותו היה בעבור תכלית אחת רוצה לומר אכילת המזון כדי לקיים הגוף ולהוליד ממנו דמיונו למען יתקיים המין, וכשתסתלק התכלית ההיא ולא יהיה צורך אליה בעולם הבא כמו שאמרו המון החכמים וכו' כל אלו דברי הרב ז"ל ועוד נוסף עליהם דברים רבים:

118) Однако представляется, что по мнению Рамбама, слова “Будущий мир” служат обозначением для всех миров душ⁴ и для всего, что произойдет с душами во веки веков. Ведь он верит в воскрешение мертвых – и это одна из основ Торы, и, значит, он имеет в виду, что душа возвратится в тело по воле Творца. Т.е. во дни воскрешения мертвых души выйдут из “Будущего мира” и вернуться в тела, и в дни *Машиаха* эти чистые люди будут наслаждаться благом этого мира, и достигнут в нем более высокого, чем прежний, уровня постижения. Однако по “приговору” Рамбама, *Машиах* и все его поколение умрут⁵, а их души будут вкушать благо Будущего мира без тел⁶, как и раньше, но на более высоком уровне постижения, которого они удостоились, выполняя заповеди в эпоху воскрешения, – и это будет продолжаться для них вечно.

119) И вот, та подробность, с которой Рамбам доказывает, что обитатели Будущего мира бестелесны, и само обилие приводимых аргументов объясняется двумя причинами. Ведь он знает, что люди, следующие нашей Традиции, верят, что после воскрешения мертвых нет смерти, как следует из стиха “Уничтожит Он смерть навечно” (*Йешаяу* 25:8). И сказано (*Санхедрин* 92а): “Праведники, которых Всевышний воскресит в грядущем, не возвратятся в прах”. И согласно этому мнению, обитатели Будущего мира после воскрешения мертвых должны оставаться во плоти, но Рамбам, благословенна память о нем, опровергает это мнение всеми силами⁷. И именно по этому поводу спорили с ним многие из мудрецов последних поколений, как мы находим в их сочинениях...

122) Но в любом случае, нас разделяет только разница в названиях⁸. И все сходятся во мнениях относительно воскрешения мертвых и представляют этот период подобно тому, как мы разъясняли, – и в общем, и в деталях, кроме Рамбама, благословенна память о нем, который

אבל יראה מכונת הרב ז"ל שהעולם הבא אצלו משמש לכל עולמי הנפשות ולכל המגיע אליהן לעדי עד, והנה יאמין באמת שתחיית המתים שהוא עיקר מעיקרי התורה, הכוונה בו שתשוב הנפש לגוף ברצון הבורא ויצאו הנשמות מן העוה"ב וישובו לגוף בימי התחיה, ויתעדנו האנשים ההם הזוכים בטובת העוה"ב בימות המשיח ויזכו בו למעלה עליונה ממעלתם הראשונה, אבל אחרי כן יגזור הרב ז"ל מיתה על המשיח ועל דורו ויהיו נפשותיהם בטוב העולם הבא בלא גוף, כמו שהיו מתחלה במעלה גדולה ממנה, שזכו לה במצות שעשו בזמן התחיה, וזה יתקיים להם לנצח

והנה אריכות הרב ז"ל בהרבותו דברים להכריע שבני העוה"ב אינם גוף, לשני ענינים, כי הוא יודע שאנשי קבלתנו יאמינו שאין אחרי התחיה מיתה, על פי מה שדרשו בבלע המות לנצח ואמרו (סנהדרין צ"ב א') מתים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אינן חוזרין לעפרן, ולזה הדעת בני העוה"ב אחרי התחיה יחיו בעולם ההוא בגופותם, והרב ז"ל מבטל זה הדעת בכל יכולתו, ועל זה חלקו עליו רבים מחכמי הדורות האלו על הכונה הזאת כמו שימצא בדבריהם, כי על העולם הבא אחרי המיתה לנפשות לא יחלוק כל איש חכם או שאינו חכם, ואין צורך בו לכל עניני הדברים שכתב הרב ז"ל בכמה מקומות, כי דבר מפורסם הוא שאין לגוף בו חלק וזכות, וכו'.

ומכל מקום אין בינינו רק בשינוי השמות, והכל מודים בתחיית המתים ובקיום הזמן ההוא בכלליו ופרטיו

⁴ Т.е. и для мира душ, в который попадет душа после смерти тела, и для Будущего мира – после того, как восставшие из мертвых умрут вторично.

⁵ Рав Ицхак Гутнер писал, что есть огромная разница между этой второй смертью и первой, хотя у них есть "общий знаменатель" – отделение души от тела. Первая смерть – наказание за грех, а вторая – способ возвыситься для того, чтобы получить большую награду, предназначенную только для души.

⁶ Вот для чего понадобились Рамбаму многочисленные доказательства – чтобы убедить читателей в бестелесности той жизни, которая наступит после эпохи Машиаха. Это совсем неочевидно, более того, рав Саадия гаон, Рамбан и все последующие поколения кабалистов утверждали, что в Будущем мире человек будет обладать телом.

⁷ Как может Рамбам опровергать сказанное в Талмуде? Он может утверждать, что это только одно из мнений, упомянутое в словах мудрецов.

⁸ То, что Рамбан называет “Миром душ”, Рамбам называет “Будущим миром”.

ограничивает этот период воскрешения мертвых определенным временем и возвращает всех в Мир душ, как мы упомянули выше. А мы считаем, что воскрешенные будут существовать во веки веков – в период воскрешения мертвых и в Будущем мире, “в мире, который длится бесконечно”.

כמו שפירשנו, זולתי דעת הרב רבי משה ז"ל שנותנת קצבה לזמן התחייה ומחזיר הכל לעולם הנשמות כמו שנוכר למעלה ואנחנו מקיימים אנשי התחייה לעדי עד מימות תחיית המתים לעוה"ב שהוא עולם שכולו ארוך.

ראב י. גוטנר, פисьמו

9. הגר"י הוטנר אגרות וכתבים, מכתב נ"א

ראיתי הרבה טועים בדעתו ותפסו דבריו בשטחיות יתירה, וכתבו דלפי דעת הרמב"ם כל ענינה של התחייה איננה אלא ענין של זמן, וזה לא ניתן להאמר. דאם כן דלאחר התחייה ינהג ענין המיתה אם כן כל המהלך של מיתה ותחייה אינו אלא חליפין של עולם עובר בעולם עובר ואיזה הוא מקום השינוי בין עולם שלפני התחייה לעולם התחייה? ועוד מה זה שכתב הר"מ שבעולם התחייה יחיו חיים ארוכים מאד, הלא אחרי כלות החיים אין שום הבדל בין שבעים שנה לאלף שנה. ובאמונה כי לפי תפיסה זו אין שום טעם להיות תחיית המתים אחד מעיקרי הדת.

אמנם לקושטא דמילתא תפיסה זו בשיטת הר"מ שטחית היא עד כדי טעות, ועיקרא דמילתא כך הוא: כשם שנחלקו בתחיית המתים דאחרית הימים כמו כן נחלקו בקדמות הימים דהיינו במצב אדם הראשון קודם החטא. דהנה מפורש הוא בחומש דנאמר לו לאדם הראשון התראה הכוללת עונשה של העבירה ובודאי דבמקום שיש עונש יש שכר. ופשוט הוא דגם לאדם הראשון היה מגיע שכר אם היה נמצא ראוי לכך. ובכאן היא ראשית המחלוקת של הר"מ והמתנגדים לדעתו, דלפי שיטת רמב"ן וסייעתו היה השכר המגיע לאדם הראשון בא לו כפי מצבו בגן עדן דהיינו בעוד נשמתו בגופו. ואילו לפי דעתו של הר"מ השכר שהיה מגיע לאדם הראשון היה בא לנשמתו לאחרי פשיטת גויתה. אלא שאז לא היה בא הפירוד בתורת גזר דין ועונש, אלא בתור עליה והתרוממות גרידא בבחינת הליכה מחיל אל חיל. ונמצא דגם לפי דעתו של הר"מ עולם התחייה ענינו הוא החזרה אל מדריגת אדם הראשון קודם החטא. אלא שברור הוא שאין שום שייכות בין המיתה, כפי שאנו רואים אותה לעינינו לאותו פירוד ועליית הנשמה לשם קבלת שכר שהיתה גורלו של אדם הראשון בלי גזירה ועונש, אלא בחסד של מהלך העלייה מגוף לנשמה כפי שעלה ברצונו הקדום כביכול. וזה שאמרו בשם הר"מ דלאחר תחיית המתים "ימותו", הך ימותו אינו אלא במוכן השאלה למצב של נשמה בלי גויה. ורק זו היא כונת דבריו העמוקים של הר"מ שהחיים דעולם התחייה יהיו ארוכים מאד, דבודאי אין שום נפקא מינה בכמות הימים של משך החיים אלא שהמכוון בכאן הוא לאיכות חייו של אדם הראשון לפני גזירת המיתה, שלפי דעתו של הר"מ גם אז היתה הנפש מיועדת לחיים בלעדיים, אלא שעליית הנשמה למצב של חיים בלעדיים לא היתה גורמת כליון והפסד להחיים שלפני זה כי אם אדרבה שהיו נחשבים לתוספת ברכה לחיים שקדמו להם. וחיים ארוכים במוכן זה הכונה היא לעולם שכולו ארוך כלומר שאף מתחילתו הוא ארוך מפני שאינו עומד להפסד וכליון אלא אדרבה לתוספות ולברכה.

כאמור הנה בגוף המחלוקת בין הרמב"ן וסייעתו עם הר"מ הרי אנו תלמידיו והולכים בעקבותיו של הרמב"ן אלא שכתבנו מה שכתבנו מפני הקנאה העזה לכבודו של הר"מ שדבריו נשתנו מכוונתו בפיהם של חלושי העיון המתעצמים בשטחיות.